

Ari-Heikki Anttila

Traumaattinen isoviha 1710 - 1721

Isoviha on aika, jota on tutkittu erittäin vähän. Joitakin kokonaisesityksiä on (esim. Lindeqvist 1886 ja 1919), joskin niihin on suhtauduttava varoen niiden selvän yksipuolisuuden takia. Vasta toisen maailmansodan jälkeen on ilmestynyt puolueettomampia tutkimuksia, jotka ovat jopa kumonnet useita vääristyneitä käsityksiä. Mikään erityisen helppo aika isoviha ei kuitenkaan ollut: elettiin keskellä sotaa, joka oli vaatinut Suomelta liki 50.000 sotilasta, lisäveroja, pakkoluovutuksia jne. Mutta isonvihan viimeisinä vuosina jokapäiväinen elämä alkoi sujua jo melkein entiseen tapaan: pidettiin käräjiä ja rovastintarkastuksia, maassa oli siviilihallitus, kirkolliset toimitukset pystyttiin hoitamaan liki jokaisessa seurakunnassa ja verotusjärjestelmä oli saatu toimimaan sangen oikeudenmukaisesti.

Venäjän miehitysvalta kosketti tyystin eri lailla Suomen eri osia: Varsinais-Suomessa, Satakunnassa ja Hämeessä elettiin melkein entiseen tapaan, Pohjois-Suomessa taasen käytiin useita taisteluita ja paikallinen väestö joutui kärsimään niistä, Karjala ja osa Itä-Suomea ei kuulunut hallinnollisesti ollenkaan Länsi-Suomen kanssa yhteen, vaan sillä oli koko ajan oma sotilashallinto, jonka tarkoituksena oli pitkälti edistää alueen liittämistä Venäjään, mikä tapahtuikin Uudenkaupungin rauhan myötä 1721. Rannikkoseuduilta ja Ahvenanmaalta puolestaan olivat asukkaat, lähinnä suomenruotsalaiset, paenneet jo ennen venäläisten tuloa.

Päinvastoin kuin yleisesti on luultu, eivät isonvihan ensimmäiset vuodet olleet vaikeimpia, sillä Venäjän armeijalla oli sotilaallisista syistä vähän aikaa keskittyä hallintoon ja verojen keräämiseen. Koskapa samaan aikaan saatiin vielä sangen hyviä satoja, pysyivät syntyvyyskin ja avioituneisuus sangen korkealla tasolla. Vasta kun miehityshallinto alkoi vakiintua vuoden 1716 paikkeilla,

jolloin enin osa Suomea oli saatu valloitettua, koitti varsinaisesti vaikein aika. Nyt miehittäjät kykenivät keskittymään maan voimavarojen hyödyntämiseen. Samaan aikaan tyrehtyi ulkomaankauppa ja Etelä-Suomessa alkoi riehua jokin tuntematon kulkutauti. Vasta nyt suomalaiset ymmärsivät, että venäläiset ehkä ovat tulleet jäädäkseen pitkäksikin aikaa, ettei kyseessä ole mukään tavallinen sotaretki vaan jopa maan liittäminen kokonaisuudessaan Venäjään. Tällöin ihmisten mielissä tapahtui suuri laadullinen muutos, enää ei voitu olettaa, että yksinvaltiias kuningas Kaarle XII pitää heistä huolta, että puhdasoppinen usko voisi suojella heitä "idän harhauskoisilta ja pakanoilta". Yhtenä ilmentymänä tästä ovat erilaisten herätysliikkeiden saama suosia - enää ei vaadittu ulkoista muotoa vaan sisäistä uskoa.

Isoviha oli aikalaisilleen traumaattinen, sillä se tuli niin odottamatta, ja kun alkuhämmästyksestä ja -järkytyksestä oli toivuttu, huomattiin, etteivät vanhat periaatteet ja hyväksi koetut neuvot aina auttaneetkaan uusien vallanpitäjien kanssa. Siinä missä ennen oli voitu luottaa isiltä perittyyn "talonpoikaisjärkeen" nyt ei voitu muuta kuin yrittää, erehtyä ja yrittää uudelleen.

Venäläisten ja suomalaisten välisistä suhteista on kirjoitettu sangen vähän. Tämä johtuu tietenkin lähteiden niukkuudesta ja ehkäpä ihmisten halusta unohtaa, että he tai heidän esivanhempansa olivat tekemisissä vihollisen kanssa. Kuitenkin kirkonkirjoista löytyy tältä ajalta yli 400 kastettua lasta, joiden isästä on joko maininta "een rysse" tai peräti rysk Ivan Kersen af Nisigoratska Regem. och cap. Jacob Petrovitz Compani". Ensiksi mainittu kertoo ilmeisestikin väkisinmakaamistapauksesta, koskapa äiti ei muuta isästä tiennyt, mutta toiseksi mainittu kertoo jo ilmiöstä, joka ei suinkaan ollut pieni, nimittäin "ryssänmorsiamista". Nämä naiset olivat niin pappien ja porvarien tyttäriä, sotilaiden ja talollisten vaimoja ja leskiä kuin tavallisia piikoja ja itsellisiä. Rauhan tultua yksistään Turun ja Porin läänin sakkotuloista tuli puolet näitä naisia sakottamalla. Nykyisen Hämeen ja Uudenmaan alueelta lähti Venäjälle näitä naisia yli sata, koko Suomesta ehkä 200-300, monilla mukanaan jopa entisen miehen lapset. Näille naisille Suomi ei voinut tarjota muuta kuin halveksuntaa ja raatamista, Venäjä puolestaan antoi avioliittomahdollisuuden ja sitä myötä tavan kohota yhteiskunnallisesti. Lisäksi kasvava Pietarin kaupunki tarvitsi ammattitaitoista työväkeä.